

Ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, δὲν εἶναι, ἢ ἡ ὑπόθεσις, ἢ ἡ ὁποία ἐφαρμόζεται καλλίτερον. Συχνὰ ἡ πλάνη εἶναι ὁ συντομώτερος δρόμος πρὸς μίαν ἀνακάλυψιν. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος, ὁρμώμενος ἀπὸ τὸν ἐσφαλμένον ὑπολογισμόν τοῦ Πτολεμαίου, ἐπὶ τοῦ σφαιροειδοῦς τῆς Γῆς, ἀνεκάλυψε τὴν Ἀμερικὴν, ἐνῶ ἐσκέπτετο ὅτι θὰ ἔφθανεν εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ὁ Ντάρβιν, ἐπίσης, ἀνεγνώριζεν, ὅτι ἡ πρώτη ἰδέα τῆς θεωρίας του ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, τοῦ ὑπεβλήθη ἀπὸ τὸν ἐσφαλμένον νόμον τοῦ Μάλθου ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ, τὸν ὁποῖον παρεδέχθη μὲ κλειστὰ τὰ μάτια. Οἱ φυσικοὶ δύνανται σήμερον νὰ διακρίνουν ὅτι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Δημοκρίτου εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ τὴν κατανόησιν τῶν τελευταίως μελετηθέντων φαινομένων. Τοῦτο ὅμως δὲν τὴν ἤμποδισε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τῆς συγχρόνου χημείας.

Ὁ Μάρξ—πρᾶγμα ποὺ ἐλάχιστα γίνεται ἀντιληπτὸν—δὲν παρουσίασε τὴν μέθοδόν του, τῆς ἱστορικῆς ἐρμηνείας, ὡς ἓνα σῶμα δογμάτων, μὲ ἀξιώματα, θεωρήματα, καὶ πορίσματα. Αὕτη δὲν εἶναι δι' αὐτόν, ἢ ἓνα μέσον ἐρεύνης. Τὴν διατυπώνει εἰς ὕφος ἐπιγραφικὸν καὶ τὴν θέτει ὑπὸ δοκιμασίαν. Δὲν δύναται τις λοιπὸν νὰ τὴν κρίνῃ, ἢ ἀμφισβητῶν τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα δίδει, ἀνασκευάζων, ἐπὶ παραδείγματι, τὴν θεωρίαν του τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἀλλ' ὅμως ἀποφεύγουν νὰ κάμουν κάτι παρόμοιον. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι τὴν ἐκλαμβάνουν ὡς ἓνα ἀνόσιον δαιμονικὸν ἔργον, ἀκριβῶς διότι ὁδηγεῖ τὸν Μάρξ εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ ἰσχυροῦ τούτου κινήτρου τῆς ἱστορίας.

II

ΘΕΤΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἱστορία εἶναι ἓνα τοιοῦτον χάος γεγονότων, τὰ ὁποῖα διαφεύγουν τὸν ἔλεγχον τοῦ ἀνθρώπου, προοδεύοντα καὶ ὀπισθοδρομοῦντα, συγκρινόμενα καὶ συγκρουόμενα, διαφαινόμενα καὶ ἐξαφανιζόμενα χωρὶς φανεράν αἰτίαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς με-

ρικούς να σκεφθοῦν ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τακτοποιήσουν καὶ νὰ κατατάξουν τὰς σειράς, ἀπὸ τὰς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ ἀνακαλύψουν τὰς αἰτίας τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἀποτυχία τῶν ἱστορικῶν συστηματοποιήσεων, ἐδημιούργησεν εἰς τὸ πνεῦμα ἀνωτέρων ἀνθρώπων τὴν ἀμφιβολίαν, ὅπως ὁ Helm Holtg, ὅτι ἠδύνατο νὰ μορφωθῆ ἓνας ἱστορικὸς νόμος, τὸν ὁποῖον νὰ ἐπιβεβαιῆ ἡ πραγματικότητα (*). Ἡ ἀμφιβολία αὕτη κατέστη τόσο γενική, ὥστε οἱ διαγοσούμενοι δὲν θὰ ριψοκινδυνεύσουν πλέον εἰς τὸ νὰ ἐκπονήσουν, ὅπως οἱ φιλόσοφοι τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, σχέδια παγκοσμίου ἱστορίας. Τοῦτο εἶναι, ἐξ ἄλλου, ἡχώ, τρόπον τινά, τῆς ἀπιστίας τῶν αἰκονομολόγων ἐπὶ τὴν δυνατότητα τοῦ ἐλέγχου τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων. Ὅφείλει τις ὅμως νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὰς δυσχερείας τοῦ ἱστορικοῦ προβλήματος, καὶ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσπαθειῶν διὰ τὴν λύσιν του, ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκτὸς τῆς δυνατότητος τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος; Τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, θὰ ἀπετέλουν λοιπὸν ἐξαιρέσειν καὶ θὰ ἦσαν τὰ μόνα, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνδεθοῦν λογικῶς μὲ καθοριστικὰς αἰτίας.

Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν παρεδέχθη ποτὲ μίαν τοιαύτην ἀδυνατότητα. Ἀντιθέτως, οἱ ἀνθρώποι ὅλων τῶν ἐποχῶν ἐπίστευσαν, πῶς ὅ,τι εὐτυχὲς ἢ δυστυχὲς τοὺς συνέβαινε, ἀπετέλει μέρος ἐνὸς σχεδίου προδιαγεγραμμένου ἀπὸ ἓνα ἀνώτερον ὄν. Τὸ «ὁ ἀνθρώπος δοῦναι, καὶ ὁ θεὸς τὸν ὀδηγεῖ», εἶναι ἀξίωμα ἱστορικὸν τῆς λιϊκῆς σοφίας, τὸ ὁποῖον περικλείει τὴν ἀλήθειαν, ὅσην τὰ γεωμετρικὰ ἀξιώματα, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, πάντως, τῆς ἐρμηνείας τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου : Θεός.

Ὅλοι οἱ λαοὶ ἐπίστευσαν πάντοτε, ὅτι ἓνας Θεὸς καθ-

(*) Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Froude, ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα δὲν παρέχουν ὕλην διὰ μίαν ἐπιστήμην «δὲν ἐπαναλαμβάνονται ποτέ», καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν ἐπανάληψιν ἐνὸς γεγονότος, διὰ νὰ μεταβάλωμεν τὴν ἀξίαν τῶν συμπερασμάτων μας.

ωδήγει τὴν ἱστορίαν των. Αἱ πόλεις τῆς ἀρχαιότητος εἶχον τὴν ἰδιαιτέραν κοινοτικὴν τῶν ἢ πολιοῦχονθεότητα, ὅπως ἐπίστευαν οἱ Ἕλληνες, ἐπαγρουπνοῦσαν ἐπὶ τῶν πεπρωμένων των καὶ κατοικοῦσαν εἰς τὸ ἱερόν, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰς αὐτὴν ἀφιερῶθει.

Ὁ Ἰεχωβά, τῆς Παλαιᾶς διαθήκης, ἦτο μία παρομοία θεότης. Καὶ κατῶκει εἰς μίαν ξυλίνην κιβωτόν, ὀνομαζομένην Ἁγία Κιβωτός, τὴν ὁποίαν μετέφερον, ὅταν αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἤλλαζαν τόπον διαμονῆς, καὶ τὴν ὁποίαν ἔθετον ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, διὰ τὴν πολέμησιν διὰ τὸν λαόν της. Ἐθεώρει—λέγει ἡ Βίβλος—τόσον ἰδικᾶς της τὰς διαφορὰς τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τοὺς ἐχθρούς του, ὥστε κατέστρεφε τοὺς ἄνδρας, τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τὰ ζῶα των.

Οἱ Ῥωμαῖοι, κατὰ τὸν δεύτερον Καρχηδονιακὸν πόλεμον, ἐθεώρησαν σκόπιμον, διὰ τὴν ἀντιταχθῆναι ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ Ἄννιβα, τὴν ἐνισχύσασθαι τὴν πολιοῦχον των θεότητα, μετὰ τὴν Κυβέλην, τὴν μητέρα τῶν θεῶν. Ἐφεραν ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸ ἄγαλμά της, μίαν ἀμορφον χονδροειδῆ πέτραν, καὶ εἰσήγαγον εἰς τὴν Ῥώμην τὴν ὀργιῶδη λατρείαν της. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τόσον πανοῦργοι, ὅσον καὶ δεισιδαίμονες πολιτικοί, ἀπεδέχοντο τὴν πολιοῦχον θεότητα πάσης πόλεως, τὴν ὁποίαν κατέκτων, ἀποστέλλοντες τὸ ἄγαλμά της εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ἐπίστευαν, ὅτι ἡ θεότης αὐτή, μὴ κατοικοῦσα πλέον παρὰ τῷ ἡττημένῳ λαῷ, θὰ ἔπαυε καὶ τὴν προστατεύει.

Καὶ οἱ χριστιανοὶ ὅμως, δὲν εἶχαν ἄλλην ἰδέαν περὶ θεότητος, ὅταν, διὰ τὴν ἐκδιώξασθαι τοὺς θεοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν, ἔσπαζαν τὰ ἄγάλματά των καὶ ἐπυρπολοῦσαν τὰ ἱερά των, καὶ ὅταν ἐπεφόρτιζαν τὸν Χριστὸν καὶ τὸν αἰώνιον πατέρα του τὴν πολέμησασθαι τοὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι ὑπεκίνουν τὰς αἵρέσεις καὶ τὸν Ἄλλάχ, ὁ ὁποῖος ἀντέτασσε τὴν Ἡμισέληνον εἰς τὸν Σταυρόν (*).

(*) Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐπίστευον σταθερῶς τόσον εἰς τοὺς εἰδωλολατρικούς των θεοὺς καὶ τὰ θαύματά των, ὅσον καὶ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὰ ἰδικά του. Ὁ Τερτυλιανὸς εἰς τὸν Ἀπολογητικόν του, καὶ ὁ Ἅγιος Αὐγουστίνος εἰς τὴν

Αἱ πόλεις, κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πολιοῦχων θεοτήτων, ὡς ἡ Ἁγία Γενεβιέβη ὑπῆρξε πολιοῦχος τῶν Παρισίων. Ἡ δημοκρατία τῆς Βενετίας, διὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἀφθονίαν τοιούτων προστατίδων θεοτήτων, ἔφερε ἀπὸ τῆν Ἀλεξάνδρειαν τὸν σκελετὸν τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ ἔκλειψεν ἀπὸ τὸ Montpellier τὸν σκελετὸν τοῦ Ἁγίου Ρώκου. Τὰ πολιτισμένα ἔθνη δὲν ἀπηνήθησαν ἀκόμη τὴν εἰδωλολατρικὴν πίστιν, καὶ καθ' ἓν ἀπ' αὐτὰ μονοπωλεῖ διὰ τὴν ἰδίαν του χρῆσιν τὸν μοναδικὸν καὶ παγκόσμιον θεὸν τῶν χριστιανῶν καὶ τὸν κάμνει πολιοῦχον του θεότητα, εἰς τρόπον ὥστε ὑπάρχουν τόσοι μοναδικοὶ καὶ παγκόσμιοι θεοί, ὅσα καὶ χριστιανικὰ ἔθνη, οἱ ὅποιοι πολεμοῦν μεταξύ των, ὅταν τὰ ἔθνη αὐτὰ κηρύσσουν τὸν πόλεμον. Καθ' ἓν ἀπ' αὐτὰ παρακαλεῖ τὸν μοναδικὸν καὶ παγκόσμιον θεὸν του τὴν ἀφανίσῃ τὸ ἀντίζηλόν του, καὶ ψάλλει δοξολογίας μόλις νικήσῃ, πεπεισμένον ὅτι εἰς οὐδὲν ἄλλο ὀφείλει τὴν νίκην του, ἢ εἰς τὴν παντοδύναμον ἐπέμβασίν του. Ἡ πίστις, ἕξ ἄλλου, εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ θεοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνους διαμάχας δὲν γίνεται ἀσπαστὴ ἀπὸ τοὺς πολιτικούς, μόνον διὰ τὰ φανούσιν εὐάρεστοι εἰς τὴν χονδροειδῆ δεισιδαιμονίαν τῶν ἀμορφώτων ὄχλων. Τὴν παραδέχονται. Αἱ ἀτομικαὶ ἐπιστολαί, ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαι, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνεν ὁ Bismark εἰς τὴν γυναῖκα του κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870-71, τὸν ἐμφανίζουν πιστεύοντα, ὅτι ὁ Θεὸς διεσκέδαζε ἀσχολούμενος μαζί του, μὲ τὸν υἱόν του καὶ μὲ τὰς Πρωσικὰς του στρατιάς.

Οἱ φιλόσοφοι, οἵτινες ἐξέλαβον τὸν θεὸν ὡς διευθύνοντα ὁδηγὸν τῆς ἱστορίας, συμερίζονται τὴν προκατάληψιν αὐτήν, καὶ φαντάζονται ὅτι ὁ θεὸς αὐτός, δημιουργὸς τοῦ σύμπαντος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν δύναται νὰ ἐνδιαφερῆ δι' ἄλλο τι ἢ διὰ τὴν πατρίδα των, τὴν ἑθνη-

---

Πόλις τοῦ Θεοῦ ἀναφέρουν ὡς γεγονότα ἀναντίρρητα, ὅτι ὁ Ἀσκληπιὸς εἶχεν ἀναστήσει νεκρούς, ὀνομαστὶ ἀναφερομένους, ὅτι μία Ἑστιάς, εἶχε φέρει νερὸ τοῦ Τιβέρεως μέσα εἰς ἓνα κόσκινο, καὶ ὅτι μία ἄλλη εἶχε ρυμουλκήσει ἓνα πλοῖον σὺρουσα αὐτὸ μὲ τὴν ζώνην της κλπ.

σκείαν καὶ τὴν πολιτικὴν των. Οἱ «Λόγοι ἐπὶ τῆς Παγκοσμίου ἱστορίας» τοῦ Bossuet εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἐπιτυχηῖ δαίγματα τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς. Οἱ εἰδωλολάτραι λαοὶ ἐξολοθρεύονται, διὰ νὰ προλειάνουν τὸν δρόμον εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἡ θρησκεία του, καὶ τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἀλληλοσκοτώνονται διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ μεγαλεῖον τῆς Γαλλίας καὶ τὴν δόξαν τοῦ Λουδοβίκου ΧΙΨ. Τὸ ἱστορικὸν κίνημα, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν Θεόν, κατέληγεν εἰς τὸν βασιλέα Ἡλιον, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἔσβυσεν, τὰ σκότη κατέκλυσαν τὸν κόσμον, καὶ ἡ ἐπαναστάσις, τὸ «ἔργον τοῦ Σατανᾶ», ὅπως τὴν ὠνόμαζεν ὁ Joseph de Maistre. ἔξεργάγη.

Ὁ Σατανᾶς ἐθριάμβευσε τοῦ θεοῦ, τῆς πολιοῦχου θεότητος, τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν Βουρβόνων. Ἡ μπουρζουαζία, ἡ τάξις ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν πολὺ ὀλίγην ἐκτίμησιν ἔτρεφεν ὁ Θεός, κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν της, καὶ ἐκαρατόμησε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον εἶχε ἐκείνη χρίσει. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, αἱ κατηραμένα ἀπὸ τὸν θεόν, ἐθριάμβευσαν, καὶ ἀπέφερον εἰς τοὺς ἀστοὺς περισσότερα πλούτη, ἀφ' ὅσα ἠδυνήθη ποτὲ ὁ θεὸς νὰ δώσῃ εἰς τοὺς προστατευομένους του : τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς νομίμους βασιλεῖς. Ὁ ὀρθὸς λόγος, τὸν ὁποῖον εἶχε δεσμεύσει, ἔθραυσε τὰ δεσμά του καὶ ἔσυρε τὸν θεὸν ὀπίσω του δεσμώτην. Ἡ βασιλεία τοῦ Σατανᾶ ἤρχιζεν. Οἱ ρομαντικοὶ ποιηταὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, συνέθεσαν ὕμνους πρὸς τιμὴν του : ἦτο ὁ ἀκατάβλητος νικημένος, ὁ μέγας μάρτυς, ὁ παρήγορος ἄγγελος καὶ ἡ ἐλπίς τῶν καταπιεζομένων. Συνεβόλιζε τὴν μπουρζουαζίαν ἐν διαρκεῖ ἐξεγέρσει ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῶν τυράννων. Ἡ νικήτρια ὅμως μπουρζουαζία δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ τὸν καταστήσῃ πολιοῦχον θεότητα. Ἐσυνθηκολόγησε πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ὁ ὀρθὸς λόγος εἶχε κακομεταχειρισθῆ καὶ τοῦ ἐπανέδωκε τὴν αἴγλην του. Μολαταῦτα, μὴ ἔχουσα ἀπόλυτον πίστιν εἰς τὴν παντοδυναμίαν του, τὸν περιέβαλε μὲ μίαν ἀγέλην ἡμιθέων : Πρόοδος, Ἐλευθερία, Πολιτισμός, Ἀνθρωπισμός, Πατρις κλπ., οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ καθοδηγοῦν τὰς

τύχας τῶν ἔθνῶν ἐκείνων, τὰ ὅποια ἀπεινάξαν τὸν ζυγὸν τῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ νέοι αὐτοὶ θεοὶ εἶναι: Ἰδέαι, Ἰδέαι-δυνάμεις, καὶ δυνάμεις ἀστάθμητοι.

Ὁ Hegel, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν πολυθεϊσμὸν τῆς ιδέας, ἢ ὅποια, αὐτογέννητος, δημιουργεῖ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἱστορίαν, ἐν τῇ ἐξελίξει της.

Ὁ Θεὸς τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας εἶναι ἓνας μηχανικός, ὁ ὅποιος, διὰ νὰ διασκεδάξῃ, δημιουργεῖ τὸ σύμπαν, τοῦ ὁποίου κανονίζει τὰς κινήσεις καὶ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου διευθύνει τὸ πεπρωμένον, σύμφωνα μὲ ἓνα σχέδιον, τὸ ὅποιον μόνος αὐτὸς γνωρίζει. Οἱ φιλόσοφοι ὅμως ἱστορικοί, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ὁ αἰώνιος αὐτὸς Θεὸς δὲν εἶναι ὁ δημιουργός, ἀλλ' ἀντιθέτως, τὸ δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὅποιος, ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἀναπτύξεώς του, τὸν μεταμορφώνει, καὶ ὅτι, μακρὰν τοῦ νὰ εἶναι ὁ ἰθύνων; εἶναι τὸ παίγνιον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἡ φιλοσοφία τῶν ἰδεαλιστῶν, ὀλιγώτερον παιδαριώδης, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῶν θεϊστῶν, εἶναι μία ἀτυχῆς ἐφαρμογή, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου τῶν ἀφηρημένων ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας αἱ προτάσεις, λογικῶς συνδεδεμέναι, ἀπορρέουν ἐκ μερικῶν ἀξιωμάτων ἀναποδείκτων, τὰ ὅποια ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ προφανοῦς. Οἱ μαθηματικοὶ σφάλλουν μὴ ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον τὰ ἀξιώματα ταῦτα ἔγιναν παραδεκτὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Οἱ ἰδεαλισταὶ δὲν καταδέχονται νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν τὴν καταγωγὴν τῶν ιδεῶν των, ἀγνοοῦν πόθεν προσέρχονται. Περιορίζονται εἰς τὸ νὰ ἐπιβεβαιώσουν ὅτι ὑφίστανται ἀφ' ἑαυτῶν, ὅτι τελειοποιοῦνται, καὶ ὅτι, ἐν τῷ μέτρῳ τῆς τελειοποιήσεώς των αὐτῆς, μεταβάλλουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὑποκείμενα εἰς τὸν ἔλεγχόν των. Ἐχουν λοιπὸν τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἀρκεῖ νὰ μάθουν τὴν ἐξέλιξιν τῶν ιδεῶν, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν γνῶσιν τῶν ἱστορικῶν νόμων, ἀπαράλλακτα ὅπως ὁ Πυθαγόρας ἐφαντάζετο, ὅτι ἀρκεῖ ἡ γνῶσις τῶν ιδιοτήτων τῶν ἀριθμῶν, διὰ νὰ γνωρίσῃ τὰς ιδιότητες τῶν σωμάτων.

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀξιώματα τῶν μαθηματικῶν δὲν ἀποδεικνύονται μὲ ὀρθολογισμούς, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ὑφίστανται ἰδιότητες τῶν σωμάτων, ὡς τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὸ βάρος καὶ ἡ θερμότης, τὰ ὅποια μόνη ἡ πείρα ἀποκαλύπτει, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἔννοια δὲν ὑφίσταται εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, παρὰ μόνον διότι ὁ ἄνθρωπος ἤλθεν εἰς ἐπαφήν μὲ τὰ σώματα τῆς φύσεως. Εἶναι πραγματικῶς τόσον δύσκολον ν' ἀποδειχθῇ μὲ ὀρθολογισμούς ὅτι ἓνα σῶμα εἶναι τετράγωνον, ἑγχρωμον, βαρὺ ἢ θερμὸν, ὅσον καὶ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι τὸ μέρος εἶναι μικρότερον τοῦ ὅλου, ὅτι δύο καὶ δύο κάμνουν τέσσερα κλπ... Δὲν δύναται ἢ νὰ διαπιστωθῇ τὸ γεγονὸς ἀπὸ τὴν πείραν καὶ νὰ ἐξαχθοῦν ἐκ τῆς γνώσεώς του, αἱ λογικαὶ συνέπειαι (*).

(*) Ὁ Leibnitz, ματαίως ἐζήτησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι $2+2=4$. Ἡ ἀπόδειξίς του, κατὰ τὸ λέγειν τῶν μαθηματικῶν, δὲν εἶναι παρὰ μία ἐπαλήθευσις. Ἀντὶ νὰ παραδεχθῇ ὅτι τὰ ἀξιώματα τῆς Γεωμετρίας εἶναι ἀποτελέσματα πείρας, ὡς ἀποδεικνύει ὁ Freycinet εἰς τὴν περισπούδαστον μελέτην του περὶ τῆς «Πείρας ἐν τῇ Γεωμετρίᾳ», ὁ Kant ὑποστηρίζει ὅτι ἀνεκαλύφθησαν ἀπὸ τὸν εὐτυχῆ συνδυασμὸν τῆς ἐμφύτου γνώσεως καὶ τῆς σκέψεως, καὶ ὁ Poinsonné, ὁ ὅποιος ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἐκφράζει τὴν γνώμην ἑνὸς μεγάλου ἀριθμοῦ μαθηματικῶν, δηλοῖ, εἰς τὴν «Ἐπιστήμην καὶ ὑπόθεσιν» του, ὅτι τὰ ἀξιώματα εἶναι: «συμβάσεις... Ἡ ἐκλογή μας, μεταξὺ ὅλων τῶν δυνατῶν συμβάσεων, ὁδηγεῖται ἀπὸ γεγονότα ἐξηλεγμένα ἀπὸ τὴν πείραν, ἀλλὰ παραμένει ἐλευθέρη καὶ δὲν περιορίζεται ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην μόνον τῆς ἀποφυγῆς πάσης ἀντιφάσεως» εἰς τὰς προτάσεις, αἱ ὅποια προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀφετηριακὴν σύμβασιν. Νομίζει, ὅπως καὶ ὁ Kant, ὅτι αἱ προτάσεις αὗται δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ ἐπαληθευθοῦν ἀπὸ τὸ πείραμα.

Οὕτω λοιπόν, ἀφίεται ἐλευθερία εἰς τὸν Χριστιανὸν μαθηματικόν, ὁ ὅποιος ἐκλαμβάνει ὡς σοβαρὸν τὸ μυστήριον τῆς τριάδος, νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἓνα καὶ ἓνα κάμνουν ἓνα, διὰ νὰ ἀποκαταστήσῃ οὕτω μίαν ἀριθμητικὴν, ἢ ὅποια δύναται νὰ εἶναι τόσον λογικὴ, ὅσον καὶ αἱ μὴ Εὐκλείδεια γεωμετρίας, τῶν Lobatschewski καὶ Riemann, οἱ ὅποιοι παραδέχονται, ὅ ἓνας μὲν ὅτι ἐξ ἑνὸς σημείου δύναται νὰ διέλθῃ ἀπειρία παραλλήλων πρὸς μίαν εὐθεῖαν, καὶ ὁ ἄλλος ὅτι δὲν δύναται νὰ διέλθῃ καμμία.

Αἱ μὴ Εὐκλείδεια γεωμετρίας, τῶν ὁποίων ὅλαι αἱ προτάσεις συνδέονται καὶ ἀλληλοσχερτῶνται στερωῶς, καὶ αἱ ὅποια ἀντιτίθουσιν τὰ θεωρήματά των εἰς τὰ θεωρήματα τῆς Εὐκλείδειου Γεωμετρίας, διακηρυχθέντα ὡς ἀπόλυτοι ἀλήθειαι ἀπὸ δύο χι-

Αἱ ἰδέαι τῆς Προόδου, τῆς Δικαιοσύνης, Ἐλευθερίας, τῆς Πατρίδος κλπ., ὅπως καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν μαθηματικῶν, δὲν ὑφίστανται ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς πείρας. Δὲν προηγοῦνται τοῦ πειράματος, ἀλλὰ τὸ ἀκολουθοῦν, καὶ δὲν δημιουργοῦν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀλλ' εἶναι αἱ συνέπειαι τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια, ἐξελισσόμενα, τὰς δημιουργοῦν, τὰς μεταμορφώνουν καὶ τὰς καταργοῦν. Δὲν καθίστανται δρῶσαι δυνάμεις, παρὰ μόνον διότι ἐκπηγάζουν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον. Μία ἀπὸ τὰς προσπαθείας τῆς ἱστορίας, διὰ τὴν ὁποίαν ἀδιαφοροῦν οἱ φιλόσοφοι, εἶναι ἡ ἀνακάλυ-

ψαύων ἐτῶν, εἶναι ἀπαράμιλλοι ἐκδηλώσεις τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος. Εἰς τὴν συγκεκριμένην ὁμως περίπτωσιν ἡ καπιταλιστικὴ κοινωνία, ἡ ὅποια εἶναι μία ζῶσα πραγματικότης, καὶ ὄχι μία ἀπλῆ ἰδεολογικὴ φαντασία, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς λογικῆς. Ἡ διαίρεσις τῶν μελῶν τῆς εἰς τάξεις ἐχθρικός πρός ἀλλήλας, ἡ ἀμείλικτος ἐκμετάλλευσις τῶν ἐργαζομένων, οἱ ὅποιοι ἐξαθλιοῦνται τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ αὐξάνουν τὰ πλούτη τῆς, αἱ κρίσεις τῆς ὑπερπαραγωγῆς συνεπάγουσαι τὴν πείναν ἐν πλήρει ἀφθονίᾳ, οἱ κηφῆνες πλέοντες εἰς ὠκεανούς ἀπολαύσεων, καὶ οἱ παραγωγοὶ περιφρονημένοι καὶ βυθισμένοι εἰς τὴν ἀθλιότητα, ἡ ἠθικὴ, ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη, αἱ ὅποια καθιεροῦν τὴν κοινωνικὴν ἀταξίαν, ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, ἡ ὅποια δίδει τὴν πολιτικὴν δύναμιν εἰς τὴν ἀστικὴν μειοψηφίαν, τὸ πᾶν, τέλος, μέσα εἰς τὴν ὕλικὴν καὶ ἰδεολογικὴν σύστασιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι μία πρόκλησις κατὰ τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς, καὶ μολαταῦτα, τὸ πᾶν ἐν αὐτῇ συνδέεται μὲ ὀρθολογισμὸν ἀκαταμήχητον καὶ ὅλαι αἱ ἀδικίαι ἀπορρέουν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὅποion χρηγεῖ εἰς τὸν καπιταλιστὴν τὴν δύναμιν νὰ κλέψῃ τὴν ὑπεραξίαν, δημιουργουμένην ἀπὸ τὸν μισθωτὸν ἐργάτην.

Ἡ λογικὴ, εἶναι μία ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις ιδιότητες τῆς ἐγκραλικῆς οὐσίας. Ἀπὸ κάποιον ὀρθολογισμὸν, ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, καὶ ἀπὸ ἓνα γεγονός, δίκαιον ἢ ἀδίκον, ἀπὸ τὸ ὅποion ὁ ἄνθρωπος ὀρμάται, ὑψώνεται ἓνα οἰκοδόμημα ἰδεολογικὸν ἢ ὑλιστικόν, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ τμήματα συνδέονται μεταξύ των. Ἡ κοινωνικὴ ἱστορία, καὶ ἡ διανοητικὴ, τῆς ἀνθρωπότητος, βρίθκει ἀπὸ παραδείγματα τῆς χαλυβδίνης λογικῆς τῆς, τὴν ὁποίαν, δυστυχῶς, τοσάκις ἐστρεψεν ἐναντίον ἑαυτῆς.

ψις τῶν κοινωνικῶν αἰτίων, τὰ ὅποια τὰς δημιουργοῦν, καὶ δίδουν εἰς αὐτὰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, μιᾶς δοθείσης ἐποχῆς.

Ὁ Bossuet καὶ οἱ ἄλλοι θεῖσται φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι ἐθεώρησαν τὸν θεὸν ὡς συνειδητὸν ἰθύνοντα τοῦ ἱστορικοῦ κινήματος, δὲν ἔκαμαν, παρ' ὅλα ταῦτα, ἄλλο τι, ἢ νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν λαϊκὴν γνώμην, τὴν σχετικὴν μὲ τὸν ἱστορικὸν ρόλον τοῦ θείου.

Οἱ ἰδεαλισταί, οἱ ὅποιοι τοῦ ὑποκαθιστοῦν τὰς Ἰδέας-Δυνάμεις, αὐδὲν ἄλλο κάμνουν, ἢ νὰ χρησιμοποιοῦν ἱστορικῶς τὴν χονδροειδῆ ἀστικὴν ἀντίληψιν. Κάθε ἀστὸς διαδηλοῖ, ὅτι αἱ ἀτομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ του γνῶμαι, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν πρόοδον, τὴν δικαιοσύνην, τὴν πατρίδα, τὸν ἀνθρώπισμὸν κλπ. Δὲν ἔχει κανεὶς, διὰ νὰ πεισθῇ, ἢ νὰ προστρέξῃ εἰς τὰς ρεκλάμας τῶν βιομηχάνων καὶ τῶν ἐμπόρων, εἰς τὰς ἀγγελίας τῶν χρηματιστῶν καὶ τὰ ἐκλογικὰ προγράμματα τῶν πολιτευομένων.

Αἱ ἰδέαι τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξελίξεως, εἶναι καταγωγῆς προσφάτου, καὶ εἶναι μία μετάθεσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρώπινης τελειοποιήσεως, πολὺ τῆς μόδας κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Ἡ βουρζουαζία, ὥφειλε μοιραίως νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀνύψωσίν της εἰς τὴν ἐξουσίαν, ὡς μίαν κοινωνικὴν πρόοδον, καθ' ὃν χρόνον ἡ ἀριστοκρατία τὴν ἐθεώρει ὡς μίαν καταστρεπτικὴν ὀπισθοδρομήσιν.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἐκ τοῦ ὅτι, καὶ μόνον, ἐξεργάγη μετὰ ἓνα καὶ πλεόν αἰῶνα ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴν καὶ κατὰ συνέπειαν ὑπὸ ὠριμοτέρους ὄρους, ὑπεκατέστησε τόσον ἀποτόμως καὶ τόσον ὀλοκληρωτικῶς τὴν ἀριστοκρατίαν διὰ τῆς βουρζουαζίας, ὥστε ἔκτοτε ἡ ἰδέα τῆς προόδου μετεφυτεύθη εἰς τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Εὐρώπης. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀστοὶ ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ὡς πληρεξουσίου τῆς δυνάμεως τῆς προόδου, καὶ ἐβεβαίωσαν, καλῇ τῇ πίστει, ὅτι αἱ συνήθειαι των, τὰ ἥθη των, αἱ ἀρεταί, ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἠθικὴ των, ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ὀργάνωσις, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, ἀπετέλουν πρόοδον ἀπέναντι ὅλων ἐκείνων, τὰ ὅποια προγενεστέρως ὑπῆρξαν. Τὸ παρελθὸν δὲν ἦτο, ἢ

ἀμάθεια, βαρβαρότης, ἀδικία καὶ παραλογισμός. «Τέλος, καὶ διὰ πρώτην φοράν—διεκλήρουττεν ὁ Hegel—ὁ ὀρθὸς λόγος θὰ κυβερνήσῃ τὸν κόσμον».

Οἱ ἄστοι τοῦ 1793 τὸν ἐθεοποίησαν. Καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἀστικῆς περιόδου, ἤδη ὁ Πλάτων διεκήρυσσεν αὐτὸν ἀνώτερον τῆς ἀνάγκης (Τίμων) καὶ ὁ Σωκράτης ἐμέμμετο τὸν Ἀναξαγόραν, διότι ἐν τῇ «Κοσμογονίᾳ» του, τὸ πᾶν ἐξηγοῦσε διὰ τῶν ὑλικῶν αἰτίων, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸ πᾶν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ (Φαίδων). Ἡ κοινωνικὴ κυριαρχία τῆς μπουρζουαζίας εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Ἐνα ἱστορικὸν ὅμως γεγονός, ἔστω καὶ ἂν ὑπῆρξε τόσον σημαντικὸν ὅσον ἡ κατάληψις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν μπουρζουαζίαν, δὲν ἐπαρκεῖ μόνον του νὰ ἀποδείξῃ τὴν πρόοδον. Οἱ θεῖσταί, ἐδημιούργησαν ἀπὸ τὸν θεὸν τὸν μοναδικὸν ἰθύνοντα τῆς ἱστορίας, καὶ οἱ ἰδεαλισταί, μὴ θέλοντες νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς προόδου εἰς τὸ παρελθὸν ἦτο ἀδρανής, ἀπεκάλυψεν, ὅτι κατὰ τὸν Μεσαίωνα αὕτη προητοίμαζε τὸν θρίαμβον τῆς ἀστικῆς τάξεως, μὲ τὴν ὀργάνωσιν, τὸν πλουτισμὸν καὶ μὲ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ποὺ ἔδινε εἰς τὴν τελευταίαν, ἐνῶ συγχρόνως ἔφθειρε τὰς ἀμυντικὰς καὶ ἐπιθετικὰς δυνάμεις τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἐκρήμιζε, λίθον πρὸς λίθον, τὸ ὄχυρόν οἰκοδόμημα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἰδέα τῆς ἐξελίξεως, ὡφείλε λοιπὸν νὰ χωρήσῃ φυσικῶς, μετὰ τὴν ἰδέαν τῆς προόδου.

Διὰ τὴν μπουρζουαζίαν ὅμως, δὲν ὑπάρχει προοδευτικὴ ἐξέλιξις, ἐκτὸς ἐὰν αὕτη προετοιμάζῃ τὸν θρίαμβόν της, καὶ, μόλις πρὸ μιᾶς δεκάδος αἰώνων οἱ ἱστορικοὶ ἠδυνήθησαν νὰ διαπιστώσουν τὰ ἴχνη τῆς ὀργανικῆς τῆς ἀναπτύξεως, χάνουν τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης, εὐθύς ὡς εἰσέλθουν μέσα εἰς τὸν δαίδαλον τῆς πρωτογόνου ἱστορίας, τῆς ὁποίας περιορίζονται νὰ διηγοῦνται τὰ γεγονότα, χωρὶς νὰ προσπαθοῦν νὰ τὰ κατατάξουν εἰς προοδευτικὰς σειράς.

Ἀφοῦ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τείνει ἡ προοδευτικὴ ἐξέλιξις, εἶναι ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς κοινωνικῆς δικτατορίας τῆς μπουρζουαζίας, μόλις ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς αὐτός,

ὀφείλει ἡ πρόοδος νὰ παύσῃ συνεχιζομένη. Καὶ πράγματι : οἱ ἄστοί, οἱ ὅποιοι διακηρύσσουν ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν κατάληψις τῆς ἐξουσίας εἶναι μία κοινωνικὴ πρόοδος, μοναδικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν, διαδηλοῦν ἐπίσης ὅτι θὰ ἦτο ἐπιστροφή εἰς τὴν βαρβαρότητα, «εἰς τὴν δουλείαν», ὅπως λέγει ὁ Herbert Spencer, εἰς τὴν ὑπεκαθίσταντο ὑπὸ τοῦ προλεταριάτου. Καὶ ἡ νικηθεὶς, ἄλλως τε, ἀριστοκρατία, δὲν ἐθεώρησε καθ' ἄλλον τρόπον τὴν ἥττάν της. Ἡ πεποίθησις, ὅτι θὰ σταματήσῃ ἡ πρόοδος, ἐνστικτώδης καὶ ἄσυνείδητος εἰς τὰς ἀστικὰς μάζας, ἐκδηλώνεται συνειδητῆ καὶ ὀρθολογισομένη εἰς τοὺς σκεπτικιστὰς ἀστούς. Ὁ Hegel καὶ ὁ Comte—διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω, ἡ δύο ἐκ τῶν διασημοτέρων—βεβαιώνουν τετραγωνικῶς, ὅτι τὸ φιλοσοφικόν των σύστημα κλείει τὴν σειράν, καὶ ὅτι εἶναι ἡ ἐπισφράγις καὶ τὸ τέλος τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως τῆς σκέψεως. Οὕτω λοιπόν, φιλοσοφία, κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοί, δὲν προοδεύουν, ἢ διὰ νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἀστικὴν των μορφήν, πέραν τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος θὰ σταματήσῃ.

Ἡ μπουρζουαζία, καὶ οἱ εὐφυέστεροι διανοούμενοι αὐτῆς, οἱ ὅποιοι τάσσουν ἀδιαπεράστους περιορισμοὺς εἰς τὴν προοδευτικὴν πρόοδον, κάμνουν κάτι καλλίτερον ἀκόμη : ἀπαλλάσσουν τῆς ἐπιρροῆς της κοινωνικοὺς ὀργανισμοὺς πρωτίστης σπουδαιότητος. Οἱ οἰκονομολόγοι, οἱ ἱστορικοὶ καὶ ἠθικολόγοι, διὰ νὰ ἀποδείξουν ἀναμφισβητήτως ὅτι ἡ πατριαρχικὴ μορφή τῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ἀτομικὴ μορφή τῆς ἰδιοκτησίας δὲν θὰ μεταβληθοῦν, βεβαιώνουν, ὅτι ὑπῆρξαν αἱ αὐταί, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Καὶ προβαίνουν εἰς τὰς ἀσυνέτους αὐτὰς διαβεβαιώσεις, καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἔρευναι, αἱ ἐπιχειρούμεναι ἀπὸ ἡμίσεως αἰῶνος, φέρουν εἰς φῶς τὰς πρωτογόνους μορφὰς τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ ἄστοί, τὰς ἀγνοοῦν, ἢ σκέπτονται ὡς νὰ τὰς ἠγνόουν.

Αἱ ἰδέαι τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξελίξεως, ἔσχον μίαν ἐξαιρετικὴν διάδοσιν, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ μπουρζουαζία ἦτο ἀκόμη μεθυσμένη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν νίκην της, καὶ τὴν ἀξιοθαύμαστον ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκονομικοῦ της πλούτου, καὶ οἱ φιλόσοφοι, οἱ

ιστορικοί, οἱ ἠθικολόγοι, οἱ πολιτικοί, αὐτοὶ οἱ μυθιστοριογράφοι καὶ ποιηταί, συνεβίβαζαν τὴν ἰδεολογίαν τῶν ἔργων των καὶ τῶν λόγων των, πρὸς τὴν κρατοῦσαν γνώμην περὶ τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποίαν μόνος, ἢ σχεδὸν μόνος, ὁ Bourrier εἰρωνεύετο.

Εἰς τὰ μέσα ὅμως τοῦ αἰῶνος ἠναγκάσθησαν νὰ μετριάσουν τὸν ἄμετρον ἐνθουσιασμόν των, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ἐμφάνις τοῦ προλεταριάτου ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ ἐδημιούργησεν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀστῶν ἀνησυχίας διὰ τὴν αἰωνιότητα τῆς κοινωνικῆς των κυριαρχίας, ἢ δὲ προοδευτικὴ ἀνάπτυξις ἔχασε τὰ θέλητρά της. Αἱ ἰδέαι τῆς προόδου καὶ τῆς ἐξελίξεως θὰ ἔπαυαν νὰ ἀναμιγνύονται εἰς τὴν ἀστικὴν φρασεολογίαν, ἐὰν οἱ ἐπιστήμονες, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχαν προσεταιρισθῆ τὴν κυκλοφοροῦσαν μέσα εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον ἰδέαν τῆς ἐξελίξεως, δὲν τὴν ἐχρησιμοποιοῦν διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸν σχηματισμὸν τῶν κόσμων καὶ τὸν ὄργανισμὸν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, καὶ δὲν τῆς ἔδιδαν μίαν τοιαύτην ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ μίαν τοιαύτην δημοτικότητα, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατον νὰ ἐξαλειφθοῦν.

Ἄλλ' ὅμως, τὸ νὰ διαπιστώνη τις τὴν προοδευτικὴν ἀνάπτυξιν τῆς μπουρζουαζίας, ἀπὸ ὠρισμένου ἀριθμοῦ αἰῶνων καὶ ἐντεῦθεν, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ἐξηγεῖ τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ κίνημα, περισσότερον ἀπὸ τὴν καμπύλην, τὴν ὁποίαν χαράσσει μία πέτρα ἐκσφενδονιζομένη εἰς τὸν ἀέρα, ἀγνοοῦσα τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεώς της. Οἱ ἱστορικοὶ φιλόσοφοι, ἀποδίδουν τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν εἰς τὴν ἀδιάκοπον δρᾶσιν τῶν Ἰδεῶν-Δυνάμεων, καὶ κυρίως τῆς Δικαιοσύνης, ἰσχυρωτέρας ὄλων, ἢ ὁποία, κατὰ ἓνα φιλόσοφον τόσον ἰδεαλιστὴν, ὅσον καὶ ἀκαδημαϊκόν, «εἶναι πάντοτε παροῦσα, ἀν καὶ μόνον κατὰ ὠρισμένον βαθμὸν φθάνει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ τὰ κοινωνικὰ γεγονότα». Ἡ ἀστικὴ κοινωνία καὶ σκέψις, εἶναι λοιπὸν αἱ τελευταῖαι καὶ ὑψηλότεραι ἐκδηλώσεις τῆς ὑπαρχούσης δικαιοσύνης, ἢ ὁποία ἐμόχθησεν εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς ἱστορίας, διὰ νὰ ἐπιτύχη τὰ ὠραῖα αὐτὰ ἀποτελέσματα.

Ἄς συμβουλευθῶμεν λοιπὸν τὸν φάκελλον, τὸν ἀφ' ὧντα τὴν ἀνωτέρω ἀναφερομένην Δεσποινίδα, διὰ νὰ λάβωμεν ὁρισμένας πληροφορίες, σχετικὰς μὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς καὶ τὰ ἦθη τῆς.

Μία κυρίαρχος τάξις θεωρεῖ πάντοτε πὼς ὅ,τι ἐξυπηρετεῖ τὰ οἰκονομικά τῆς καὶ πολιτικὰ συμφέροντα εἶναι δίκαιον, καὶ ὅτι εἶναι ἀδίκον πᾶν ὅ,τι δὲν τὰ ἐξυπηρετεῖ. Ἡ δικαιοσύνη, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται, κυριαρχεῖ τότε μόνον, ὅταν τὰ ταξικά τῆς συμφέροντα ἱκανοποιοῦνται. Τὰ συμφέροντα λοιπὸν τῆς μπουρζουαζίας εἶναι οἱ ὁδηγοὶ τῆς ἀστικῆς δικαιοσύνης, ὅπως τὰ συμφέροντα τῆς ἀριστοκρατίας ἦσαν ὁδηγοὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς τοιαύτης. Οὕτω, κατὰ μίαν εἰρωνίαν ἀσυνείδητον, συμβολίζουν τὴν δικαιοσύνην μὲ δεμένα τὰ μάτια, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἰδῇ τὰ εὐτελεῖ καὶ ρυπαρὰ συμφέροντα, τὰ ὅποια προστατεύει διὰ τῆς αἰγίδος τῆς.

Ἡ φεουδαλικὴ καὶ συντεχνιακὴ ὀργάνωσις, αἱ ὅποια ἔβλαπτον τὰ συμφέροντα τῆς μπουρζουαζίας, ἦσαν κατ' αὐτήν, τόσο ἀδικοὶ, ὥστε ἡ δικαιοσύνη τῆς ἀπεφάσισε νὰ τὰς καταστρέψῃ. Οἱ ἄστοι ἱστορικοί, διηγοῦνται ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ τὰς κλοπὰς, τὰς ὁποίας διέπραττον μὲ τὸ ὄπλον ἀνὰ χεῖρας οἱ φεουδάρχαι βαρῶνοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλα μέσα ν' αὐξήσουν τὰς γαίας των, ἀπὸ τοῦ νὰ γεμίσουν τὰ βαλάντιά των. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὅποιον δὲν ἐμποδίζει τὴν ὑπάρχουσαν τιμίαν δικαιοσύνην νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς κλοπὰς τοῦ εἴδους αὐτοῦ, χωρὶς οἱ ἐκτελοῦντες αὐτὰς νὰ διακινδυνεύουν τὴν ζωὴν των, οἱ πασιφισταὶ ἄστοι, ἐπιτυγχάνουν μὲ προλεταρίους, μεταμορφωμένους εἰς στρατιώτας, εἰς τὰς βαρβάρους χώρας, τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου. Οὔτε ὅμως τὸ μέσον αὐτὸ τῆς κλοπῆς ἀρέσκει εἰς τὴν ἐνάρετον αὐτὴν δεσποινίδα. Δὲν ἐπιδοκιμάζει ἐπισήμως καὶ δὲν ἐπιτρέπει μὲ ὅλα τὰ νόμιμα μέσα, παρὰ μόνον τὴν οἰκονομικὴν κλοπὴν, τὴν ὁποίαν, χωρὶς θορυβώδη βίαν, ἡ μπουρζουαζία ἐφαρμόζει καθημερινῶς ἐπὶ τῆς μισθωτῆς ἐργασίας. Ἡ οἰκονομικὴ κλοπὴ ἀρμόζει τόσον τελείως εἰς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς δικαιοσύνης, ὥστε αὕτη μεταμορφώνεται εἰς

τρύλακα τοῦ ἀστικοῦ πλούτου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ συσσώρευσις κλοπῶν, νομίμων καὶ δικαίων.

Ἡ δικαιοσύνη, ἡ ὁποία, κατὰ τὸ λέγειν τῶν φιλοσόφων, ἔκαμε θαύματα εἰς τὸ παρελθόν, ἡ ὁποία βασιλεύει μέσα εἰς τὴν ἀστικήν κοινωνίαν, καὶ ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἓνα μέλλον εἰρήνης καὶ εὐτυχίας, εἶναι, ἀντιθέτως, ἡ γόνιμος δημιουργὸς τῶν κοινωνικῶν βιαιοπραγιῶν. Μήπως ἡ δικαιοσύνη δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν αὐθέντην τὸ δικαίωμα νὰ συμπεριφέρεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὡς πρὸς ζῶον; Μήπως αὐτὴ δὲν δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον, νὰ ἐκμεταλλεύεται τὰ παιδιά, τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἄνδρας τοῦ προλεταριάτου, κατὰ τρόπον χειρότερον ἀπὸ τὰ ὑποζύγια ζῶα; Ἡ δικαιοσύνη ἐπέτρεπεν εἰς τὸν δουλοτρόφον, νὰ τιμωρῇ τοὺς δούλους του, σκληρύνουσα τὴν καρδιά της, ὅταν τοὺς ἐμαστίγωνεν. Καὶ εἶναι αὐτὴ ἀκόμη, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει εἰς τὸν κεφαλαιοῦχον νὰ ἀρπάξῃ τὴν ὑπεραξίαν, τὴν δημιουργουμένην ἀπὸ τὴν μισθωτὴν ἐργασίαν, καὶ νὰ ἡσυχάζῃ τὴν συνείδησίν του, ὅταν ἀνταμείβῃ μὲ μισθοὺς ἐξευτελιστικούς τὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία τὸν πλουτίζει. «Ἐξασκῶ τὸ δικαίωμά μου», ἔλεγεν ὁ δουλότροφος ὅταν ἐμαστίγωνε τὸν δοῦλον του.— «Ἐξασκῶ τὸ δικαίωμά μου», λέγει ὁ κεφαλαιοῦχος ὅταν κλέπτῃ ἀπὸ τὸν μισθωτόν, τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας του.

Ἡ μπουρζουαζία, ἀνάγουσα τὰ πάντα εἰς ἑαυτήν, διακοσμεῖ μὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν, πού ἐπαγγέλλεται, τὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον μεταχειρίζεται τ' ἀνθρώπινα ὄντα. Διότι, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μεταδώσῃ τὸν πολιτισμὸν της εἰς τοὺς βάρβάρους λαοὺς, νὰ τοὺς ἀνασύρῃ ἀπὸ τὴν χονδροειδῆ τὴν ἀνηθικότητα, καὶ νὰ βελτιώσῃ τοὺς ἀθλίους ὄρους τῆς ὑπάρξεώς των, ἐπεχείρησε τὰς ἀποικιακὰς ἀποστολάς της, καὶ ὁ πολιτισμὸς καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς της ἐκδηλώνονται ὑπὸ τὴν μορφήν καὶ τὸν τρόπον τῆς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποκτηγώσεως, τῆς διὰ τοῦ ἀλκοὸλ δηλητηριάσεως καὶ τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἰθαγενῶν. Θὰ τὴν ἀδικούσαμεν ὅμως, ἔάν ἐνομίζομεν ὅτι εὐνοεῖ τοὺς βαρβάρους μόνον, καὶ ὅτι δὲν μεταδίδει τὰ εὐεργετήματα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἀνθρωπι-

σμοῦ της καὶ εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις τῶν ἐθνῶν, εἰς τὰ ὅποια κυριαρχεῖ. Ὁ πολιτισμὸς της καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς αὐτῆς, μετροῦνται ἐκεῖ, ἀπὸ τὴν μάζαν τῶν ἀνδρῶν, τῶν γυναικῶν καὶ παιδιῶν, οἱ ὅποιοι στεροῦνται τοῦ παντός, εἶναι καταδικασμένοι εἰς ἀναγκαστικὴν ἐργασίαν νύκτα καὶ ἡμέραν, εἰς περιοδικὴν ἐργασίαν, τὸν ἀλκοολισμόν, τὴν φυματίωσιν, τὸν ραχιτισμόν, ἀπὸ τὸν διαρκῶς αὐξάνοντα ἀριθμὸν τῶν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν φρενοκομείων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τῶν σωφρονιστηρίων.

Οὐδέποτε κυρίαρχος τάξις ἐκηρύχθη τόσον ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ ἰδανικοῦ, διότι οὐδέποτε καμμία κυρίαρχος τάξις εἶχε τόσην ἀνάγκην νὰ καλύψῃ τὰς πράξεις της μὲ ἰδεολογικὴν φλυαρίαν. Ὁ ἰδεολογικὸς αὐτὸς τσαρλατανισμὸς εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον καὶ ἀποτελεσματικώτερον μέσον της διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐξαπάτησιν. Ἡ σκανδαλώδης ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων της, δὲν ἠμπόδισε τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς φιλοσόφους νὰ ἐκλαμβάνουν τὰς ἰδέας καὶ τὰς αἰωνίους ἀρχὰς ὡς μοναδικὰς κινητηρίους δυνάμεις τῆς ἱστορίας τῶν ἀστικοποιηθέντων ἐθνῶν. Ἡ βασικὴ τῶν πλάνη, ἣ ὅποια ὑπερβαίνει πᾶν ἐπιτετραμένον ὄριον, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς διανοουμένους, εἶναι μία ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τῆς ἐπιδράσεως, τὴν ὅποιαν ἐξασκοῦν αἱ ἰδέαι, καὶ τῆς ἐπιτηδειότητος, μὲ τὴν ὅποιαν ἡ μπουρξουαζία ἠδυνήθη νὰ καλλιεργήσῃ καὶ ἐκμεταλλευθῇ τὴν δύναμιν αὐτήν, διὰ ν' ἀποκτήσῃ εἰσοδήματα.

Οἱ χρηματισταὶ φορτώνουν τὰς ἀγγελίας των, μὲ πατριωτικὰς ἀρχὰς, μὲ ἰδέας ἐκπολιτιστικὰς, μὲ δάνεια εἰς τοὺς προστάτας τῶν οἰκογενειῶν πρὸς 6 ο)ο. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀλάνθαστα δολώματα πρὸς ἄγραν τοῦ χρήματος τῶν εὐπίστων. Ὁ Λεσσέψ, δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν μεγαλοπρεπέστερον Παναμαῖν τοῦ αἰῶνος καὶ ν' ἀποσπάσῃ τὰς οἰκονομίας 800.000 μικροαστῶν, δι' ἄλλον λόγον, ἢ διότι ὁ μέγας αὐτὸς Γάλλος ὑπέσχετο νὰ προσθέσῃ μίαν νέαν δόξαν εἰς τὸν φωτοστέφανον τῆς πατρίδος του, νὰ εὐρύνη τὴν πολιτισμένην ἀνθρωπότητα καὶ νὰ

πλουτίση τοὺς ἐγγραφομένους. Αἱ ἰδέαι, αἱ αἰώνιοι ἀρχαί, εἶναι τόσον ἀκαταμάχητα δολώματα, ὥστε δὲν ὑπάρχει χρηματιστικὴ ρεκλάμα, βιομηχανικὴ ἢ ἐμπορικὴ ἀγγελία, ἢ ἀγγελία ποτοῦ ἢ φαρμακευτικοῦ προϊόντος, ἢ ὅποια νὰ μὴ ἔχη καρυκευθῆ ἀπὸ αὐτάς. Πολιτικαὶ προδοσίαι καὶ οἰκονομικαὶ ἀπάται ὑψώνουν τὴν σημαίαν τῶν Ἰδεῶν καὶ τῶν Ἀρχῶν (*).

(*) Ὁ Vanderavelde καὶ ἄλλοι, σκανδαλίζονται μὲ τὸν ὑπερβολικὸν τρόπον, τὸν κάπως ἀνευλαβῆ, μὲ τὸν ὅποιον ἀπογυμνῶναι τὰς ἰδέας καὶ τὰς αἰωνίους ἀρχάς. Ὅποια βεβήλωσις, τῆ ἀληθείας, νὰ μεταχειρίζομαι ὡς μεταφυσικοὺς ἠθικοὺς γερανοὺς τὴν Δικαιοσύνην, τὴν Ἐλευθερίαν, τὴν Πατρίδα, αἱ ὅποια ἐκπορευοῦνται εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς καὶ κοινοβουλευτικοὺς λόγους, εἰς τὰ προεκλογικὰ προγράμματα, καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑαφημίσεις. Ἄν οἱ συνάδελφοι αὐτοὶ εἶχαν ζήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ἢ ἀγανάκτησις τῶν θὰ ἐκορυφοῦτο ἐναντίον τοῦ Diderot καὶ τοῦ Voltaire, οἱ ὅποιοι κακομετεχειρίζοντο τόσον τὴν ἀριστοκρατικὴν ἰδεολογίαν καὶ τὴν ἔσυραν κατηγορουμένην εἰς τὸν ὀρθολογισμόν των, οἱ ὅποιοι εἰρωνεύοντο τὰς Ἱερὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἀληθείας, τὴν Παρθένον τῆς Ὁρλεάνης, τὸ κυανοῦν αἷμα καὶ τὴν τιμὴν τῶν εὐγενῶν, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα αἰώνια πράγματα (!!) Θὰ κατεδίκαζαν εἰς τὴν πυρὰν τὸν «Δὸν Κιχώτην», διότι τὸ ἀμίμητον αὐτὸ ἀριστούργημα τῆς ρομαντικῆς φιλολογίας, ἐγελοιοπολεῖ χωρὶς οἶκτον τὰς ἱπποτικὰς ἀρετὰς, τὰς ὅποιας ἐξύψωναν τὰ ποιήματα καὶ τὰ μυθιστορήματα τῶν εὐγενῶν.

Ὁ Delfort Baخ, μὲ μέμφεται διὰ τὴν περιφρόνησιν, τὴν ὅποιαν δεικνύω πρὸς τὴν Δικαιοσύνην, τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὰς ἄλλας ἀφηρημένας ἐννοίας τῆς ἰδιοκτησιακῆς μεταφυσικῆς, αἱ ὅποια, λέγει, εἶναι ἰδέαι τόσον πάγκοινοι καὶ τόσον ἀναγκαῖαι, ὥστε διὰ νὰ κρίνω τὰς ἀστικὰς τῶν γελοιογραφίας, χρησιμοποιοῦ ἕνα κάποιον ἰδανικὸν Δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας. Μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν δύναμαι, ὅπως δὲν δύνανται, ἄλλως τε, καὶ οἱ μᾶλλον πνευματώδεις φιλόσοφοι, νὰ ξεφύγω ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον. Καὶ ὀφείλω νὰ ὑποστῶ τὰς ὑπαρχούσας ἰδέας. Ὁ καθὼς τὰς πρῶτα ἀποδέχεται σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὰς βλέψεις του, καὶ μεταχειρίζεται τὰς ἀτομικὰς του ἀντιλήψεις ὡς κριτήριον τῶν πράξεων τῶν ἄλλων. Ἐὰν ὅμως αἱ ἰδέαι αὐταὶ εἶναι ἀναγκαῖαι, μέσα εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον, ὅπου γεννῶνται, οὐδόλως ἀπὸ αὐτὸ συνάγεται ὅτι—ὅπως τὰ ἀξιῶματα τῶν μαθηματικῶν—εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ εἰς ὅλα τὰ κοινωνικὰ περιβάλλοντα, ὡς ἐπίστευεν ὁ Σωκράτης, ὁ ὅποιος εἰς τὸν

Ἡ ἱστορική φιλοσοφία τῶν ἰδεαλιστῶν, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλο τι, ἢ μία λογομαχία ἄνευ οὐσίας καὶ τάξεως, ἀφοῦ αὐτοὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι ὁ ἄστος δὲν παρατάσσει τὰς αἰωνίους ἀρχάς του, ἢ διὰ νὰ καλύψη τὰ ἐγωϊστικὰ κίνητρα τῶν πράξεών του, καὶ ἀφοῦ δὲν

« Π ρ ω τ α γ ὄ ρ α ν » του, νομίζω, ὑποδεικνύει τὴν αἰωνίαν ἀνάγκην τῆς δικαιοσύνης, ἀναφέρων ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ λησταί, κανονίζουν τὰς μεταξὺ των σχέσεις σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας τῆς. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ αἱ κοινωνίαι, βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, εἴτε οἰκογενειακῆς εἴτε ἀπολύτως ἀτομικῆς, εἶναι κοινωνίαι ληστῶν, τῶν ὁποίων αἱ κυρίαρχοι τάξεις ληστεύουν τὰ ἄλλα ἔθνη καὶ κλέπτουν τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας τῶν καταπιεζομένων τάξεων—δοῦλοι, εἴλωτες ἢ μισθωτοὶ—ἢ Δικαιοσύνη καὶ ἡ Ἐλευθερία, εἶναι δι' αὐτὰς ἀρχαὶ αἰώνιοι. Οἱ φιλόσοφοι τὰς διακηρύσσουν ὡς παγκοσμίους καὶ ἀναγκαίαις ἀντιλήψεις, ἀκριβῶς διότι δὲν γνωρίζουν παρὰ κοινωνίας, βασιζόμενας ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, καὶ δὲν δύνανται νὰ συλλάβουν τὴν εἰκόνα μιᾶς κοινωνίας, ἢ ὁποία θὰ εἶχε ἄλλοίαν τὴν βᾶσιν.

Ὁ σοσιαλιστὴς ὅμως, ὁ ὁποῖος γνωρίζει ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατικὴ παραγωγή, μᾶς φέρει μοιραίως πρὸς μιαν κοινωνίαν βασιζομένην ἐπὶ τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας, δὲν ἀμφιβάλλει καθόλου περὶ τοῦ ὅτι αἱ παγκόσμιαι καὶ ἀναγκαῖαι αὐταὶ ἀντιλήψεις θὰ ἐξαμισθοῦν ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μαζὺ μὲ τὸ «δικό μου» καὶ «δικό σου», καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπου τῶν κοινωνιῶν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, αἱ ὁποῖαι, ἀκριβῶς, τὰς ἐδημιούργησαν. Ἡ δοξασία αὕτη δὲν ὑποβάλλεται ἀπὸ αἰσθηματικὰ ὄνειροπολήματα, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ γεγονότα ἀδιαφιλονικήτως ἐξηκριβωμένα. Εἶναι πλέον ἀποδεδειγμένον, ὅτι οἱ βάρβαροι κομμουνισταὶ τῶν προῖστορικῶν χρόνων, δὲν εἶχαν καμμίαν ἰδέαν περὶ τῶν αἰωνίων αὐτῶν ἀρχῶν. Ὁ Sumner Maine, ὁ ὁποῖος εἶναι μολαταῦτα ἕνας σοφὸς νομομαθής, δὲν τὰς συνήνητσε εἰς τὰς Κοινοτήτας τῶν χωρίων τῶν συγχρόνων Ἰνδιῶν, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἔχουν ὡς κανόνας τῆς διαγωγῆς των τὴν παρῶσιν καὶ τὴν συνήθειαν.

Αἱ πάγκοινοι καὶ ἀναγκαῖαι ἀντιλήψεις, αἱ χρησιμοποιούμεναι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν κοινωνιῶν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, διὰ τὸν ὄργανισμὸν τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἐπειδὴ δὲν θὰ εἶναι πλέον ἀναγκαῖαι διὰ νὰ κανονίζουν τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς μελλούσης κοινωνίας, τῆς βασιζόμενης εἰς τὴν κολλεκτιβιστικὴν ἰδιοκτησίαν, συναθροίζόμεναι, θὰ τακτοποιηθοῦν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν νεκρῶν ἰδεῶν.

κατώρθωσαν ν' αντιληφθῶν τὴν τσαρλατανικὴν φύσιν τῆς αστικῆς ιδεολογίας.

Οἱ θρηνώδεις ὅμως ἀφορισμοὶ τῆς ιδεαλιστικῆς φιλοσοφίας δὲν ἀποδεικνύουν καθόλου ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φθάσωμεν μέχρι τῶν καθοριστικῶν αἰτίων τῆς ὀργάνωσης καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, ὅπως οἱ χημικοὶ ἀνεκάλυψαν τὰ αἷτια αὐτά, τὰ ὅποια κανονίζουν τὴν συνένωσιν τῶν μορίων εἰς σύνθετα σώματα

«Ὁ κοινωνικὸς κόσμος—λέγει ὁ Vico, πατὴρ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας—εἶναι ἀναντιρρήτως ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι δυνάμεθα, ὅτι ὀφείλομεν νὰ εὗρωμεν τὰς ἀρχάς του μέσα καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς μεταβολὰς τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἐκαστος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος σκέπτεται, δὲν θὰ ἐκπλαγῆ διὰ τὸ ὅτι οἱ φιλόσοφοι ἐπεχείρησαν σοβαρῶς νὰ γνωρίσουν τὸν κόσμον τῆς φύσεως, τὴν ὁποῖαν ἐδημιούργησεν ὁ Θεός, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐπιστήμη ἐπεφυλάχθη, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τὸ ὅτι παρέλειψαν νὰ ἐξετάσουν τὸν κοινωνικὸν αὐτὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ τὸν γνωρίσουν, ἀφοῦ αὐτοὶ τὸν ἐδημιούργησαν» (*).

Αἱ πολυπληθεῖς ἀποτυχίαι τῶν θειστικῶν καὶ ιδεαλιστικῶν μεθόδων, ἐπιβάλλουν τὴν δύναμιν μιᾶς νέας μεθόδου ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας.

III

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΤΟΥ VICO

Ὁ Vico, τὸν ὁποῖον οἱ ἱστορικοὶ φιλόσοφοι δὲν ἐδιόβαζαν καθόλου, ἀν καὶ ἀναδιφοῦν ἀκαταπαύστως τὰ corsi καὶ ricorsi του, καὶ δύο ἢ τρία ἄλλα ἀποφθέγματα του,

(*) Giambattista Vico : «Principi di Scienza nuova».